

Оригинални научни рад

Александар С. ПАВЛОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ ПРЕДСТАВА О АЛБАНЦИМА КОД СРБА У СЕВЕРНОЈ КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ**

Айсиракиј: У раду износим део резултата истраживања положаја Срба у северној Косовској Митровици у измењеним друштвено-политичким околностима на Косову и Метохији после рата 1999. године. Централну пажњу посвећујем разматрању представа о Албанцима код Срба са аспекта сукоба ове две етничке групе и поделе Косовске Митровице на два дела – северни, већински српски, и јужни – већински албански. Циљ рада представља настојање да се пружи етнографска грађа као прилог сагледавању идентитетске позиције Срба у северној Косовској Митровици спрема Албанаца као супротстављених *дружић*. Резултати приказани у раду добијени су на основу теренских истраживања спроведених у северној Косовској Митровици у периоду између 2011. и 2014. године.

Кључне речи: етнички идентитет, Срби, Албанци, Косовска Митровица, Косово и Метохија.

У раду представљам део резултата теренских истраживања која сам у периоду између 2011. и 2014. године спроводио међу Србима у северној Косовској Митровици. Истраживања су била мотивисана настојањем да пружим допринос разумевању положаја српског становништва у овом граду у условима измењеног друштвено-политичког контекста на Косову и Метохији после рата 1999. године.¹ Посебна пажња, у том смислу, била је посвећена

* Научни сарадник, alek.pavlovic@orion.rs

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством просвете, науке и технолошког развоја број: 451-03-68/2020-14/200020 од 24. јануара 2020. године.

1 Рат на Косову и Метохији 1999. године чинила су два паралелна, истовремена сукоба. Први сукоб је био између полиције Републике Србије и војске Савезне Републике Југославије, са једне стране, и албанске паравојне Ослободилачке војске Косова (ОВК), која је оружано борбом настојала да Косово и Метохију издвоји из састава Србије, са друге стране. Други сукоб је обухватао бомбардовање Косова и Метохије, целе Србије и СР Југославије од стране НАТО-а и одбрану југословенске војске од ове агресије.

сагледавању неколико аспеката свакодневице за које сам претпоставио да су под утицајем новонасталих околности били изложени променама, односно да су рефлектовали ситуацију у којој су се Срби у северној Косовској Митровици налазили, а коју су карактерисали конфликт са Албанцима, повлачење српских снага са Косова и Метохије и увођење међународне управе, несигуран институционално-правни положај, политичка неизвесност.

Једна од области истраживања односила се на проблем представа о Албанцима код Срба у контексту међусобног конфликта и поделе Косовске Митровице на два дела – северни, већински српски, и јужни – већински албански. Ова се тема сама по себи наметнула практично од самог почетка истраживања, и то из разлога што су своју свакодневицу после рата 1999. године Срби у овом граду у најоштријем смислу дефинисали управо кроз слику поделе спрема Албанаца. Ово је представљало „основу свега“, будући да је конфликт са Албанцима српско становништво у северној Косовској Митровици доживљавало као чинилац који је детерминисао готово све аспекте њихове свакидашње реалности.

Теоријски гледано, у истраживању сам се ослонио на концепт етничког идентитета, односно етницитета. Приликом формулисања оваквог полазишта, међутим, у обзир сам узео тезу Саше Недељковића по којој питање етничког идентитета Срба на северу Косова и Метохије не нуди много материјала који би могао да послужи за уочавање неког новог теоријског проблема или за унапређење неког постојећег модела тумачења (Nedeljković 2008: 66). Приступ истраживању био је утемељен и у опажањима Оливере Марковић која однос Срба у северној Косовској Митровици према Албанцима описује у категоријама стереотипа и генерализација, док за сам етнички идентитет Срба у овом граду наведена ауторка истиче

Повод за напад НАТО-а, започет без сагласности Савета безбедности УН, биле су оптужбе на рачун српских власти да спроводе етничко чишћење Албанаца на Косову и Метохији, односно неприхватање споразума од стране Београда на конференцији у француском граду Рамбујеу који је, између осталог, предвиђао распоређивање НАТО снага на подручју јужне српске покрајине, са правом кретања на целој територији СР Југославије. Бомбардовање НАТО-а трајало је од 24. марта до 10. јуна 1999. године. Окончано је потписивањем Војно-техничког споразума у Куманову између међународних снага КФОР-а и влада СР Југославије и Републике Србије, након чега је обустављен и сукоб између српских снага и ОВК. У Савету безбедности УН донета је Резолуција 1244, којом је, уз признавање суверенитета СР Југославије над Косовом и Метохијом, одобрено повлачење српске полиције и војске са ове територије, претходно договорено споразумом у Куманову, односно увођење међународне војне и цивилне управе под патронатом НАТО-а и УН-а. Повлачење српских снага означило је почетак прогона Срба и других неалбанаца са дела Косова и Метохије јужно од реке Ибар. Прогон је заустављен у Косовској Митровици, где су Срби спречили Албанце да пређу преко Ибра, чиме је овај град подељен на два дела, док је Ибар постао линија која је Косово и Метохију делила на северни део, настањен претежно Србима, и централни, односно јужни део, насељен већином Албанцима.

да се он углавном манифестује спрам идентитета припадника албанске етничке групе (Marković 2008: 207).

Имајући наведено у виду, и полазећи од бартовског тумачења етничког идентитета, по ком је он рефлексиван, што значи да се дефинише уз помоћ *граница* као друштвеног производа насталог из потребе група да једна у односу на другу успоставе разлику (Eriksen 2004: 74, 76), циљ истраживања било је настојање да се пружи етнографска грађа као прилог сагледавању идентитетске позиције Срба у северној Косовској Митровици у условима конфликта са албанском етничком групом. С обзиром на то да колективни идентитети, посебно етницитет, међусобне разлике формирају углавном поједностављивањем вредносних ставова о припадницима групе у односу на коју се идентитет гради, као теоријски оквир за анализу представе Албанаца у перцепцији косовскомитровачких Срба послужио је концепт *стереотипа*, под којим се, најкраће речено, подразумева уопштавање које проистиче из човекове потребе да систематизује, односно „унифицира“ често дифузне појаве у свету у ком живи, чиме постиже сагласје о вредностима и значењима, решава питање идентитета, али и оправдава политичку вољу или право јачег. Етнички стереотипи се одликују тиме да садрже емотивно, ситуационо и произвољно донете вредносне ставове о одређеној групи, на основу чега се о тој групи обично устаљује „једна слика“. Они су феномен који обједињује области мишљења и језика, па се по правилу испољавају у реторици о „својима“ и „туђима“, „нама“ и „њима“, коју неретко прати вредносно прецењивање „својих“ и потцењивање „туђих“ (Ђерић 2005: 41-43).

Гледано из методолошког угла, у истраживању сам користио антрополошки приступ, под чим се подразумевало да је проучавани проблем анализиран на интерперсоналном нивоу и кроз доживљаје појединаца. Пажња је била усмерена на дискурс,² што значи да је тема истраживања сагледавана са становишта исказа испитаника обухваћених истраживањем. Овај приступ је погодовао добијању грађе наративног карактера, односно непосредних сведочења о датом проблему, што према Биљани Сикимић има ту предност

2 У основи, под дискурсом се подразумевају речи, текст, представе говорника о себи и другима. Дискурс је увек идеологизован, што значи да се базира на одређеном систему идеја (Zdravković 2005: 149). Он представља производ контекста и као такав чини *говор контекста* из ког се говори, пише или комуницира. Дискурс је „разговор, говор и излагање мисли говорним и писаним језиком: заступањем. Он је семиотичка радња која смешта значење у *временско-просторну* ситуацију где неко за неког производи значење под одређеним условима живота“ (Šuvaković 2010: 11, 12). Дискурс, у исто време, представља начин на који се одређене врсте знања и понашања везане за одређену тему или појаву друштвено конструишу. Он, дакле, није само говор, већ много више од тога: он се „односи на одређену формацију идеја, представа и облика друштвене праксе који утемељују и одређују начин на који се о одређеним феноменима говори, размишља и пише“ (Ivanović 2008: 109-110).

да омогућава пружање кључног доприноса стицању реалне слике о појавама и догађајима унутар истраживане заједнице (Сикимић 2009: 118). У процесу прикупљања грађе искази испитаника добијени су коришћењем дубинских, односно квалитативних метода истраживања, на првом месту формалног и неформалног интервјуа.³

ОДНОС СРБА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ ПРЕМА АЛБАНЦИМА У ИДЕНТИТЕТСКОМ КЉУЧУ – РАНИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Однос Срба и Албанаца на Косову и Метохији, према Хелени Здравковић, карактерише дуготрајан, тешко решив сукоб, оличен у опречним политичким циљевима, антагонизму и променама у међусобним односима моћи. Ови „процеси стварају дискриминацију, мржњу, насиље и неспособност, а понекад и неспремност да се заједно живи у миру“ (Zdravković 2005: 11). На антагонизам Срба и Албанаца утицале су верске, културолошке и језичке разлике. Од посебног утицаја биле су разлике у поимању сопствене територије. И за Србе и Албанце Косово и Метохија, односно Косова (*Kosovë*),⁴ представља простор испуњен снажном симболиком, неодвојивом од свести о властитом етничком и националном идентитету. Срби овај простор доживљавају као колевку своје духовности, државности и националности почев од периода средњовековне српске државе, повезујући га са потоњим патњама и жртвама претрпљеним током вишевековног робовања под туђинском влашћу. Симболички садржај Косова присутан је и код Албанаца, који овај простор такође сматрају колевком свог националног и културног идентитета, тврдећи да су потомци Илира и да су првобитни становници те земље. Косово је за Албанце значајно и зато што је одатле почело ширење албанског националног покрета формирањем Призренске лиге 1878. године,

3 Искази испитаника представљени у раду дати су у форми транскрипата. Уз сваки транскрипт приложени су основни подаци о испитанику (пол и година рођења), при чему су испитаници истога пола и исте године рођења ради разликовања означени словима азбуке (нпр. м. рођ. 1982., м. рођ. 1982а., итд.). Искази испитаника приказани су у форми краћих цитата, са једне стране, и монолога, са друге стране. У случајевима када је у разговору учествовало више од једног лица искази су дати у форми дијалога. Искази су, у начелу, преношени уз уважавање анонимности испитаника. Поред података о испитанику уз сваки исказ приложен је и датум вођења интервјуа.

4 Назив *Косово* и *Мейхохија*, распрострањен у терминологији Срба, потиче од имена две различите области, где се под првом облашћу подразумева котлина Косово, од Косовске Митровице до Приштине, и даље до Урошевца, а под другом раван Метохија, између Пећи и Призрена. Ове две области за Албанце представљају јединствен ентитет и означене су једном именицом – *Kosovë*, која се изговара *Косова* (Derens 2009: 29-30).

као и због тога што на овом подручју чине већину,⁵ на основу чега тврде да је оно њихово (Zdravković 2005: 126, 129).

Наведене разлике послужиле су за стварање идентитета Срба и Албанаца, због чега је он најтешње повезан са истицањем њихових међусобних супротности. Бити Србин на Косову и Метохији, како то Хелена Здравковић примећује, значи не бити Албанац, док бити Албанац подразумева не бити Србин (Zdravković 2005: 18). Доживљај идентитета код Срба, дакле, ослања се пре свега на једно, а то је контраст у односу на идентитет Албанаца. Ово значи да се самоидентификација Срба на Косову и Метохији налази у директној спреси са идентитетом друге, албанске стране, што подразумева репродуковање српског идентитета кроз стварање различите слике у односу на супротстављени, албански идентитет (Zdravković 2005: 152). У контексту сукоба ове две етничке групе, чију основу чини спор око исте територије – Косова и Метохије,⁶ важан део идентитета једних и других чини доживљај себе као жртве, којој је од стране супарника нанета неправда. Идентитетска позиција Срба и Албанаца на Косову и Метохији после рата 1999. године, у том смислу, може се описати као стање у коме се обе групе осећају као жртве, које сматрају да им је неправедно одузето оно што је њихово (Zdravković 2005: 117-121).⁷

Етничка дистанца, испољена у строгом идентитетском контрасту, између Срба и Албанаца на Косову и Метохији традиционално је велика.

- 5 Године 1921, када је обављен први савремени попис на Косову и Метохији, Албанци су на овом подручју чинили 65,0% од укупног броја становника. Срба је било 26,6%, Турака 6,5% и осталих 1,9% (Филиповић 1937: 431).
- 6 Корени овог спора могу се сместити у почетак 20. века, када је Косово и Метохија после Првог балканског рата присаједињено Краљевини Србији. Ово је изазвало незадовољство Албанаца који су ово подручје видели у саставу „Велике Албаније“, што је био главни циљ њиховог националног покрета од оснивања Призренске лиге 1878. године (Николић и Цветковић 2014: 14). После Првог балканског рата, па практично кроз цео 20. век, Албанци су настојали да Косово и Метохију издвоје из састава Србије. Овај циљ су привремено успевали да остваре у току два светска рата, када су се, стајући на страну окупатора, борили против Срба и српске (југословенске) државе. Да трећи пут покушају исту ствар прилика им се пружила на крају последње деценије 20. века, када су после распада СФРЈ за одвајање Косова и Метохије из оквира Србије подршку добили од највеће светске војне алијансе предвођене главним земљама Запада.
- 7 Срби сматрају да су 1999. године супротно међународном праву нападнути од стране НАТО-а и да су им захваљујући томе Албанци одузели Косово и Метохију. Осећање губитка изражено је посебно стога што је од 1999. до 2004. године са овог подручја протерано око 280.000 Срба и других неалбанаца (Бојовић 2015: 369), као и услед чињенице да су противно Резолуцији 1244, којом је на Косову и Метохији гарантован суверенитет СР Југославије, односно Србије, Албанци 2008. године једнострано прогласили независност. Албанци, пак, свој губитак виде у томе што је после повлачења српске полиције и војске са Косова и Метохије део овог подручја северно од реке Ибар остао под контролом Срба, чиме им је подигнута брана у остварењу идеала да своју доминацију на простору јужне српске покрајине у целости заокруже.

На овакав закључак упућују поједина емпиријска истраживања обављена још пре рата 1999. године, која показују високе вредности стереотипа које припадници српске и албанске етничке групе имају једни о другима. У истраживању из 1997. године Срећко Михаиловић констатује да односе Срба и Албанаца на Косову и Метохији карактерише тзв. *етнички нарцизам*, под чиме овај аутор подразумева случај „када су етничке групе пуне себе, када у себи виде све најбоље а у другима све најгоре, када су самозаљубљене“ (Mihailović 1998: 415). Последице оваквог идентификационог процеса, према Михаиловићу, испољавају се у екстремним етничким стереотипима, као крајње поједностављеним представама о себи и другима, које постају нарочито раширене у време великих политичких, идеолошких, верских и других сукоба. У другој половини деведесетих година 20. века, када су се напетости између Срба и Албанаца на Косову и Метохији приближавале врхунцу, ови стереотипи су постали изузетно видљиви, са утицајем који је на односе између две групе било тешко неутралисати. Срби и Албанци су о себи мислили углавном „све најбоље“, док су другој страни већином приписивали негативне особине. Припадници српске етничке групе за Албанце су сматрали да су сложни, али и да мрзе друге народе, да су подмукли, заостали, груби (Mihailović 1998: 415, 420-421).

Албанце у дискурсу Срба на југоистоку Косова и Метохије, посматрано са идентитетског аспекта, Сања Златановић означава термином „најзначајнији *групи*“.⁸ Истражујући однос између етничке и других облика колективне идентификације (религијске, регионалне, локалне, родне) припадника српске заједнице на наведеном подручју у размаку од 2003. до 2006. године, с тим да је динамику процеса у истраживаној заједници наставила да прати до данашњих дана, поменути ауторка уочава да су у дискурсу локалних Срба о „другим групама – Србијанцима, колонистима, Српским Цијанима, косовским Хрватима – Албанци увек упадљиво присутни, они су увек ту као трећи учесник у интеракцији. Штавише, интеракција српске заједнице југоисточног Косова са сваком од поменутих група обојена је њеним и њиховим односима са албанском заједницом“ (Златановић 2018: 291). Карактеристично за слику Албанаца у перцепцији Срба на југоистоку Косова и Метохије, међутим, јесте то да је она доста другачија од претежно негативних стереотипа о којима говори Срећко Михаиловић. Њена основна одлика је амбиваленција, под чиме Сања Златановић подразумева ситуацију у којој су Албанци у дискурсу припадника истраживане заједнице приказани кроз

8 У савременим антрополошким студијама појам *групи* углавном се користи као ознака за „слику“ коју у контексту самоидентификације припадници једне етничке групе конструишу о припадницима других етничких група. Ова „слика“, према Сањи Златановић, представља „негатив у односу на који се формирају, обликују и изражавају различити и слојевити дискурси самоидентификације“ (Златановић 2011: 81).

широку скалу одређења и емоција: од изразито негативних квалификација и снажног доживљаја угрожености (нпр. у Витини), до носталгичних сећања на некадашња пријатељства и повезаности (у околини Гњилана). На однос Срба према Албанцима утицало је више чинилаца, почевши од тога да ли су испитаници обухваћени истраживањем живели у етнички хомогеним или хетерогеним срединама, у граду или на селу, до њихових година, образовања, индивидуалних особина, итд. Предзнак дискурзивног обликовања припадника албанске етничке групе зависио је и од тога о којој групи Албанаца је реч – о католицима у општини Витина или о муслиманима, о старим суседима и пријатељима, или о дошљацима који су покуповали, отели или уништили српске куће и имовину, и слично (Златановић 2018: 292-293).

Однос Срба у северној Косовској Митровици према Албанцима, посматран у контексту конфликта ове две етничке групе, Оливера Марковић у свом истраживању из 2008. године своди на став: „Наша неслога насупрот њихове слоге!“ (Marković 2008: 204). Генерализовање као облик формирања слике о припадницима албанске етничке скупине према наведеној ауторки заузима преовлађујуће место у самоидентификацији Срба у северној Косовској Митровици. Заједно са слогом, Срби су у овом граду Албанцима приписивали организованост, послушност и посвећеност заједничком циљу, а то је остварење независности Косова и Метохије, односно издвајање овог подручја из састава Србије. Док су поменуте особине Срби видели као врлину, тј. предност Албанаца у односу на њих саме, припаднике албанске етничке скупине, са друге стране, описивали су негативним атрибутима као што су заостали, покварени, лажљиви, агресивни, неморални, итд. У оба случаја, Албанци су посматрани кроз призму аутореклексије, односно контраста спрема особина приписиваних сопственој, српској етничкој групи. Поред наведених карактеристика, што је са становишта међусобног сукоба и поделе града имало нарочиту тежину, Албанцима су приписивана непријатељска осећања и грубост према грађанима српске националности. Приказивање властите етничке групе као жртве, а Албанаца као злотвора, било је у том смислу тема које су се Срби у овом граду приликом описивања припадника албанске етничке скупине често дотицали (Marković 2008: 204-207).

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА 2011-2014. ГОДИНЕ

Последице измењеног друштвено-политичког контекста на Косову и Метохији после рата 1999. године вероватно се нигде са толико противречности нису испољиле као у Косовској Митровици. Овај град је подељен између Срба и Албанаца, што је проузроковало крупне демографске промене.

Срби су се сконцентрисали на градском подручју северно од Ибра, док је део града јужно од ове реке остао настањен већином Албанцима (Рајчевић 2008: 78).⁹ Осим Срба из јужног дела Косовске Митровице у северни део града се под албанским притиском иселило и српско становништво из Приштине, Истока, Вучитрна и других места и градова са подручја Косова и Метохије јужно од Ибра. Исељавање се одвија одмах после рата, али и након *Маршовској њојрома* 2004. године.¹⁰ Од око 22.530 Срба настањених у северној Косовској Митровици и у оближњем селу Суви До са подручја Косова и Метохије јужно од Ибра расељено је између пет и седам хиљада људи (*Municipal Profiles* 2018: 38).

Поделом Косовске Митровице установљена је не само подела Косова и Метохије на већински српски, односно већински албански део, него и подела ове територије између институционално-правног система Републике Србије, са једне стране, и система међународне управе и „косовских институција“,¹¹ са друге стране. Подела града, при том, није довела до смањења непријатељства између Срба и Албанаца већ до генерисања додатних тензија. Ове две групе су наставиле борбу за доминацијом над истим простором – делом града северно од Ибра, због чега је спор око овог простора чинио Косовску Митровицу главним жариштем српско-албанског сукоба на Косову и Метохији после рата 1999. године. Циљ Срба је био да северни део града сачувају под својом влашћу, бранећи га као део државе Србије, док су Албанци настојали да део Косовске Митровице северно од Ибра припоје јужном делу града, односно подручју Косова и Метохије

9 Поред Срба, према подацима ОЕБС-а, са северне стране Ибра остало је да живи око 4.900 Албанаца, 1.000 Бошњака, 580 Горанаца, 210 Турака, 200 Рома и 40 Ашкалија. Подручје Косовске Митровице јужно од ове реке десетак година после поделе града насељавало је око 70.000 Албанаца, 650 Ашкалија, 530 Рома, 520 Турака, 420 Бошњака, 20 Горанаца и свега петнаестак Срба (*Municipal Profiles* 2018: 38, 41).

10 *Маршовским њојромом* означава се талас насиља од 17. до 19. марта 2004. године, када је више десетина хиљада Албанаца, предвођених екстремистима, насрнуло на српско и друго неалбанско становништво широм Косова и Метохије јужно од Ибра. Том приликом су опустошена многа насеља, спаљено је и опљачкано 30 православних цркава, протерано је око 5.000 Срба, Рома и Ашкалија (Нобauer 2009: 182, 184). Погинуло је укупно 19 особа, од којих једанаест Албанаца и осам Срба, а рањено је 954 лица (Јевтић 2005: 169).

11 Термином „косовске институције“ означавам установе формиране на Косову и Метохији после рата 1999. године под окриљем међународне управе, као и установе у систему 2008. године самопроглашеног независног Косова. Реч је о инстанцама које су на Косову и Метохији формиране у супротности са Уставом Републике Србије, у ком стоји да је „Покрајина Косово и Метохија саставни део територије Србије, да има положај суштинске аутономије у оквиру суверене државе Србије и да из таквог положаја Покрајине Косово и Метохија следе уставне обавезе свих државних органа да заступају и штите државне интересе Србије на Косову и Метохији у свим унутрашњим и спољним политичким односима“ (видети *Усйав Рейублике Србије* 2020: 10).

на ком су уз подршку главних актера међународне управе УНМИК-а и КФОР-а после рата 1999. године успоставили контролу.¹²

Наведене околности, посматрано из аналитичког угла, чиниле су друштвено-политички контекст неизбежан за разумевање положаја Срба у северној Косовској Митровици у периоду после поделе овог града, док се српско-албански конфликт није могао заобићи као главни, најшири оквир за сагледавање представе Албанаца у перцепцији припадника локалне српске заједнице. Резултати истраживања која сам обављао у периоду између 2011. и 2014. године показали су у том смислу следеће: испитаници обухваћени истраживањем Албанце су у најошштијем погледу доживљавали као припаднике *групи* народа, чија је различитост у односу на српску етничку групу повезивана са разликом у имену,¹³ језику и култури. Разлике у имену и језику узимане су као појаве које су саме по себи очигледне, недвосмислене, међутим под „разликама у култури“ подразумевало се више ствари. Другачију културу Албанаца испитаници су видели превасходно на верском плану, с обзиром на то да су припадници ове етничке групе карактерисани као исповедници исламске, нехришћанске вере. Албанцима је, осим тога, приписивана „конзервативна“, „патријархална култура“, због чега су у односу на Србе описивани као народ који је „затворенији“, али и „заосталији“. Разлике у култури повезиване су са „разликама у пореклу“, „другачијим обичајима“, „навикама“, „начином живота“, итд.

Наведене разлике, међутим, у дискурсу испитаника нису узимане као предуслов који је сам по себи био довољан да припадници албанске етничке групе буду третирано као супарници или непријатељи. Штавише, Албанци су неретко описивани као народ са којим су због разлика у култури Срби у Косовској Митровици одувек имали „резервисане“ односе, али са којим су ти односи често били коректни, понекад и солидарни, мада никада онако блиски као што су били унутар властите, српске етничке групе. У том смислу Албанци су у ставовима испитаника третирано превасходно као припадници другог народа, понекад на начин да су им приписивани поједини заједнички елементи са Србима:

12 У настојању да заузму северни део Косовске Митровице Албанци су после поделе града изазвали велики број сукоба са Србима. Од 10. јуна 1999. до 17. септембра 2011. године на главном градском мосту преко Ибра догодило се укупно 113 међусобних окршаја, у којима је ватрено оружје употребљено 26 пута (Влашковић 2012: 12). Најдраматичнији сукоб одиграо се 17. марта 2004. године, када су у јужном делу Косовске Митровице организоване демонстрације у којима су хиљаде албанских демонстраната покушале на силу да пређу мост преко Ибра. У сукобу је рањено преко 200 лица, док је неколико људи, са српске и албанске стране, погинуло. Хронологију албанских напада на Србе у северној Косовској Митровици видети у Алексић 2018: 556-565.

13 Име којим су Срби у северној Косовској Митровици Албанце уобичајено називали било је *Шийшари* (*Шийшар* – мушки род, *Шийшарка* – женски род).

„Видим их другачије само због њихове другачије културе, као што бих гледала и било које друге људе, других националности“ (ж. рођ. 1984. год., интервју вођен 15. јула 2011. год.).

„Видим их као потпуно другачије. Не причамо истим језиком, на првом месту. Нисмо исте вере“ (ж. рођ. 1973. год., интервју вођен 20. јула 2011. год.).
– „Не миришемо као они“ (м. рођ. 1978. год., интервју вођен 20. јула 2011. год.).
– „И мирис, добро (кроз смех)... Због специфичне исхране њихове, они користе маснију храну“ (ж. рођ. 1973. год.).

„Шиитари имају другачији језик и порекло... Имају неке своје навике, живе другачије од нас. Друге су вере. У томе је разлика. [...] Има и сличности. Нису сад баш они ни толико различити као да смо два одвојена света. Ево видиш, и они имају исте проблеме као и ми. Ни они не живе лако. Тај неки живот где се и ми и они надамо у боље сутра нас веже. Ту смо исти“ (м. рођ. 1967. год., интервју вођен 16. јула 2012. год.).

„По мени они нису другачији толико од нас. Разликује нас само верска припадност, језик, можда и неки ставови“ (м. рођ. 1982. год., интервју вођен 14. октобра 2013. год.).

„Два народа. Другачији су од нас јер не говоримо истим језиком и нисмо исте вере. То је главно. Да није тога не би било неке велике разлике. Кад узмем с неким од њих да причам... Није то често, али кад се деси... Па слично у вези са неким стварима размишљамо. [...] Имају они ту своју политику и држе се тога, али овако када гледаш сваки дан... Живе као и ми. Заједничке су то неке околности, услови живота, и тако... Тако је било пре, а ево и сада“ (м. рођ. 1954. год., интервју вођен 9. новембра 2013. год.).

Ипак, иако се доживљај културолошке различитости Албанаца није узимао као подразумевајући критеријум за њихову перцепцију као противника, код многих испитаника су се јављали ставови у којима су припадници ове етничке групе третирани са извесном дозом подозрења. Неки су истицали да Албанце никада нису волели због њихове „некултуре“ или „примитивизма“, односно начина мишљења и понашања који су описивани као „нецивилизовани“, и слично. Албанци су, с тим у вези, често перципирани кроз призму неповерења, које се, како су испитаници наводили, према њима интензивније почиње да јавља почетком девете деценије 20. века, након великих албанских демонстрација у пролеће 1981. године.¹⁴ Раст неповерења повезиван је са стањем после наведеног догађаја, када су Албанци показивали да су „већ тада нешто хтели“, да су „још тада желели од нас да се одвоје“

14 Демонстрације су организоване широм Косова и Метохије, са захтевима за проглашењем Републике, одвајањем од Србије и уједињењем са Албанијом. Протесте су започели студенти Приштинског универзитета због, како су тврдили, лоших услова студентског живота, да би они убрзо прерасли у општи бунт Албанаца на подручју целе покрајине. У настојању да демонстрације угуше државни органи су прогласили ванредно стање, а у сукобима до којих је дошло између полиције и војске, са једне стране, и демонстраната, са друге стране, повређено је више десетина лица, док је неколико погинуло (Džuda 2002: 64-66).

због чега су „користили сваку прилику да би своје циљеве остварили“ (ж. рођ. 1973. год., интервју вођен 20. јула 2011. год.). Осећање неповерења пратило је осећање угрожености, чији су почеци такође смештани у време након поменутих демонстрација, будући да су Албанци, према тврдњама испитаника, тада кренули да све више исказују склоност ка томе да провоцирају и узнемиравају Србе, чинећи да се они због тога осећају несигурно.

У исказима испитаника Албанци су неретко описивани као људи који су „дволични“, „притворни“, који „једно мисле, а друго раде“. Наведене особине Албанцима су приписиване пре свега у контексту њиховог односа према Србима. Уобичајено гледиште по овом питању било је да су Албанци према припадницима српске етничке групе „привидно увек љубазни“, „учтиви“, чак и „понизни“, док у исто време „могу да мисле ко зна шта и да ти желе најгоре“ (м. рођ. 1970. год., интервју вођен 18. јула 2011. год.). Поједини испитаници су изјављивали да су још пре рата 1999. године имали албанске комшије које су им се „јављале, питале за здравље“ и слично, али у чије намере и искреност никада нису могли да буду сигурни. Особине које су се Албанцима у том смислу приписивале биле су лукавост, стрпљење, тактичност, прорачунатост. Један испитаник (м. рођ. 1950. год., интервју вођен 30. јануара 2014. год.), родом из села Грабовоц надомак Косовске Митровице, објашњавао је да Албанци „нису као ми, који увек идемо главом кроз зид“. Овај саговорник је истицао да се Албанци „никада не залећу“ и да ће радије да се притаје и да сачекају прилику када ће оно што желе моћи да остваре: „Кад нема шансу да победи, Шиптар се повлачи, он не води борбу, не игра утакмицу, него јача свој тим док не дође боље време“.

Стрпљење, прорачунатост, и са њима повезану упорност, Албанцима су приписивали и други испитаници. Ове особине стављане су нарочито у контекст њихове улоге у албанском ширењу на рачун животног простора Срба. Претходно цитирани испитаник (м. рођ. 1950. год.) говорио је о једном „критичном догађају“, када се јавила претња да ће у његово село, које је одувек било српско, почети да се досељава албанско становништво. Подсећајући се тога, овај испитаник је желео да истакне управо прорачунатост као особину карактеристичну за Албанце, која се у овом случају тумачила са аспекта њеног значаја у циљу територијалне експанзије:

„То је било седамдесетих, осамдесетих година, када су многи наши отишли да раде у Крагујевац, у Заставу, и када су неке куће остале празне. И, сад, један наш, Божо Милутиновић, покумили су га Шиптари, јер им је нешто био учинио. А од тог Шиптара седморо браће било. Божо је нажалост имао само једну ћерку. Он кад је умро, ћерка је остала сама, земљу није имао ко да ради. Његови рођаци ни своју нису радили, камоли њој. [...] Једном приликом видим неко у поље ради. Тројица нас је било. [...] Одемо, и све ближе, видимо Шиптарке. По њиви... Звали смо их љоке. Тако смо звали те младе Шиптарке, у димијама. Па шарени се то по пољу...

А Шиштар седи у хладу, пуши дуван, а раде му деца, унучићи. За њих је то наше поље милина, јер они по тим брдима немају земљу тако лаку за обраду и плодну. Кад смо пришли, он је устао и каже: „О добар дан комшија!“ – Здраво комшија, шта радиш? – „Ево, радимо ово кумино“. – Срећно било! – „Греота да седи ова земља батал, ми радимо куми“. – Ауу, помислим ја, ако остане да ради ту земљу неколико година може да је задржи лако. То вече сам отишао са двојицом својих сарадника код те наше Тане да је питамо шта то она ради. Она нас је једва дочекала: „Хајде, добро да сте дошли“. – Тано бре, дошли смо да те питамо како си то дала земљу да ти раде други? – „А коме да дам? Ја немам никога, не могу сама да радим, ови моји ни своје неће да раде и отишли. А нема ко да ми обере орах, нема ко да ми обере јабуку... Кумови су ми се понудили одмах када ми је умро отац: Кумо све што ти треба, ми смо ти ту. Долазили су једно време да ми раде наполе, да ми помогну, у почетку. Касније нисам више могла да издржим, рекла сам радите кумови земљу, па дајте шта буде да не лежи земља празна“. – Па рек’о, Тано можда ће кумови једног дана да дођу ту Бог те видео, па знаш ли да ће отац да ти се преврће у гробу каква је јуначина и Србенда био? Издржали смо и турско и сада они да нам дођу? [...] – „Знам“, каже, „али шта да радим? А кумови ме и питали“. – Шта те бре питали? – „Кумо, ти си женска, ти ћеш да се удаш ако да Бог и молим те штета је да ова земља остане нерађена. Понуди ти ту твоју браћу, те твоје око себе, а ако неће нико и ако треба ми ћемо и да кушимо“. – Ауу, Тано, зар је могуће да ће то да се деси? Каже: „Они ме то питали, а ја их питала како је могуће да ви у ово село српско можете да живите?“ – Међутим, кумови су одговорили лепо: „Не секирај се кумо, само се ти лепо удај. Ми ћемо и свадбу да ти направимо. А ми ћемо лако ту. Где ћемо више да живимо горе у Жаже, у оно брдо, онај крш? Нема земље, цабе радиш... Него овде, један ће брат у подрум, двојица браће ће горе на спрат... – Преко пута куће био поток и воденица... – „Тамо ћемо за једног брата да направимо кућу, и за другог... – Нашли су они за седморо браће место око Танине куће, кумовске, од тог Божа, који се покумио са њима. [...] И онда смо ја и Зоран Милутиновић, који се први вратио из Крагујевца, рекли Тани: Тано, молим те од ове године ми ћемо да ти радимо земљу. Макни кумове. Ако остану, пет, шест, десет година, остадоше цело село да нам окупирају. Седморо браће, по седморо деце, четрдесет девет деце одједном долази у грабовачку школу. Ко то више може да истера? И тако смо јој радили земљу, пребродили смо ту кризу“.

Истрајност у намерама да остваре своје циљеве била је особина коју су Албанцима испитаници редом приписивали. Она се посматрала као практично главни разлог због ког су Срби рат на Косову и Метохији 1999. године „изгубили“. Међу испитаницима је било распрострањено мишљење да је рат био „годинама унапред планиран“, да се он није догодио „тек тако, случајно“, и слично. Албанска „победа“, како се сматрало, не би била могућа без међународне помоћи и учешћа НАТО-а, због чега је код готово свих испитаника било присутно уверење да је рат 1999. године за Србију био несправедан. Србима на Косову и Метохији приписивана је у том смислу улога највеће жртве, посебно из разлога што су они на овом подручју после рата били изложени насиљу и прогону од стране Албанаца, на шта припадници међународних мисија УНМИК-а и КФОР-а у бројним

случајевима нису реаговали. У дискурсу испитаника није оспоравана могућност да је у току рата било злочина и са српске стране, али су они правдани тиме да су сигурно били испровоцирани од стране Албанаца, који су са свиме „први почели“ и који су од Срба, у чијој су држави као равноправни грађани претходно живели, по сваку цену, па и оружаним путем, желели да се одвоје.

Срби у северној Косовској Митровици видели су рат 1999. године као фактор који је пресудно утицао на трајно нарушавање српско-албанских односа на Косову и Метохији. Већина испитаника била је сагласна са тиме да је за рат највећим делом била „крива политика“ и да су до њега довели „унутрашњи“, на првом месту албански интереси, али и „спољашњи“, страни интереси, пре свих интереси неколико водећих земаља Запада. Доживљај узрока и последица рата био је међу испитаницима од кључног утицаја на перцепцију албанске стране као главног кривца, који је и после окончања ратних дејстава наставио да врши притиске на Србе на Косову и Метохији, како на оне јужно од Ибра, тако и на оне северно од ове реке. Овакво схватање је повезивано са снажним емоцијама, посебно код лица која су претпрела директно насиље или су била протерана, тј. расељена из својих кућа, због чега у дискурсу испитаника нису били нимало ретки искази у којима се према Албанцима, осим неповерења, изражавало и непријатељство:

„Све што је било моје, а сад је њихово, тако што је одузето, више није то. Хоћу рећи да је непријатељ онај ко руши, убија и прогања моје, а то су они“ (м. рођ. 1980. год., интервју вођен 12. децембра 2013. год.).

„Седамнаестог марта 2004. године су покушали да ми убију мајку. Не волим их, али и не мрзим. Живим одувек у њиховом окружењу, обављам трговину код њих, имала сам и, да кажем, другове и другарице Шиштаре, али сада у последњих неколико година више не“ (ж. рођ. 1984. год., интервју вођен 13. августа 2013. год.).

„Ја немам разлога да их сматрам да су мање вредни, итд., далеко од тога. Али чињеница је да је више било тих непросвећених људи међу њима, који су живели по селима... [...] Гледам их као нацију која се бори за себе, али која се бори за себе на туђ рачун, на рачун нас Срба. Значи, протерали су нас, гробове су нам порушили... Мој отац и дан-данас пати због тога. [...] Он је рођен у Метохији, а од Шиштара је пребегео на Косово, тако што су бежали главом без обзира, да спасу живу главу. Ништа са собом нису понели. Из Метохије на Косово увек су Шиштари терали Србе и говорили „Иди ти у Србију, иди ти у Србију!“ То је била њихова парола. То је народ који се бори за себе, али на рачун других. На туђој муци. Тако ја њих видим. Значи, грабим, грабим, грабим, али на туђој муци“ (ж. рођ. 1973. год., интервју вођен 20. јула 2011. год.).

„Њихово верско опредељење је сасвим супротно од онога што наша вера пропагира и начин на који они поштују људска права и спроводе геноцид над српским живљем широм Косова никако не може изазвати ни један други осећај осим презира и непоштовања истих“ (ж. рођ. 1977. год., интервју вођен 29. јула 2012. год.).

Период после поделе Косовске Митровице 1999. године у дискурсу Срба у северном делу овог града означаван је као стање испуњено осећањима угрожености од стране Албанаца и дубоког неповерења према њима. Мислећи на бројне инциденте и сукобе са припадницима ове етничке групе општа оцена испитаника била је да су после поделе града преживели „доста тога“, док су свакодневицу прожету сталним међуетничким тензијама описивали као „ненормалну“: „За све ове године оно што у ствари не би требало да буде нормално, нама је постало нормално“ (ж. рођ. 1973а. год., интервју вођен 31. јула 2012. год.). О себи као припадницима заједнице која је одолевала албанским притисцима говорили су да „смо успели да сачувамо дух, оптимизам и колико-толико да останемо нормални“ (ж. рођ. 1974. год., интервју вођен 11. августа 2013. год.); да без обзира на све „постоји нада, да будемо своји на своме [...] она је увек присутна код нас, све и у тренуцима највеће неизвесности, када смо знали само неке личне ствари да спремимо за случај да сутра буде неко масовно исељење“ (ж. рођ. 1972. год., интервју вођен 29. јула 2013. год.).

Стална стрепња од сукоба са Албанцима била је у дискурсу испитаника главна разлика у односу на период пре поделе Косовске Митровице, када су Срби и Албанци, према њиховим речима, у овом граду живели једни поред других, без отворених тензија и непријатељстава. О периоду пре поделе града испитаници су говорили као о времену у ком Албанци нису били угрожавани као што су били угрожавани Срби после рата. Опасност од провокација или напада припадника албанске етничке групе, у том смислу, третирана је као чинилац који је представљао главни узрочник осећања угрожености Срба у Косовској Митровици северно од Ибра:

„Било је великих проблема, јер Шиштари и јуче, и прекјуче, и сутра, покушаће, сваки секунда, кад осете да могу, да протерају Србе одавде. То је истина и то треба да се зна. [...] Народ се борио како је знао и умео. Зато је и даље ту, јер се борио. Безбедност је због тога стално била угрожена, али то је чиста гола борба за опстанак била. [...] Ситуација је и даље критична иако можда на први поглед делује да је мирно. Овако, као данас, на пример, било је и 17. и 18. марта, када су исељени Срби са Косова, кад нико то није био очекивао. То може и сутра да се деси. У то сам сасвим сигуран, да ће се једном десити. У зависности, кажем ти, да ли ће то велики да реше, а Шиштар су спремни да протерају Србе до краја. Свака породица, сваки Шиштар има свој задатак кога ће да среди и како ће да среди. Десиће се сигурно, и из националних разлога и пре свега из економских, због Трепче и како то већ иде све“ (м. рођ. 1957. год., интервју вођен 10. новембра 2013. год.).

„Безбедност је често била на ниском нивоу. Било је кризних момената и инцидентата, када је долазило до сукоба између Шиштара и Срба, кад су Шиштари употрељавали и бомбе и сузавце и покушавали да нас истерају, да нас отерају из северног дела Митровице. [...] Тих кризних ситуација је било много често, годишње најмање три, четири пута и више некада. Од бомбардовања, па све скоро до данас. И сада, последњих месеци, имамо паљевине кола, имамо бомбе на станове, угрожена је безбедност појединих људи. Увек нешто... Ми осећамо да нас нешто вреба,

да нас нешто очекује... Кад је најмирније иза тог мирног периода увек се деси неки инцидент који изазове велику кризу и велики страх у граду“ (ж. рођ. 1940. год., интервју вођен 4. децембра 2013. год.).

„Било је оно време ратно... Сад нормализује се стање, само што је тешко за живот овде доста. Доста је тешко. Психички, значи... [...] Стално неке напетости... Оптерећен си психички, не знаш да л' ће да пукне бомба, да л' ће Шиитари да јурну, да л' неће... Само се молиш Богу да прошеташ мирно улицом и да ти ништа не буде. [...] Па било је стање кад су убијани људи овде. Био је хаос значи. Психички је стварно доста тешко да се живи овде. Веруј ми, хаос. Ја гледам, људи који дођу из Београда, нормални људи, зезају се, а овде стално нешто напето. Стално нека напетост, не дај Боже“ (м. рођ. 1986. год., интервју вођен 29. јануара 2014. год.).

Говорећи о нарушеним српско-албанским односима који су после поделе Косовске Митровице 1999. године резултирали догађајима чије се последице по Србе у северном делу овог града могу описати као драматичне, поједини испитаници су сматрали да се ови односи, и поред свега, могу поправити и колико-толико вратити на пређашње стање. Ови испитаници су износили уверење да Албанци и Срби једни поред других у миру могу да живе, али да међу собом не треба да се мешају, јер би, како су истицали, српска традиција и обичаји тиме били угрожени: „Ако хоћеш да будемо добро, држи ти твоје, а ја ћу моје, јер ако ми уђеш у кућу не могу ја да прихватим твоје; а пошто ми немамо ту снагу да му наметнемо своје или ћемо да бежимо или да се претопимо, као што су се наши претопили“ (м. рођ. 1950. год., интервју вођен 30. јануара 2014. год.). Као могући оквир суживота Срба и Албанаца истицане су традиционалне форме непосредних друштвених веза, на првом месту комшијски односи, за које су поједини испитаници тврдили да међу припадницима ова два народа ратом из 1999. године нису били свуда нарушени:

„Односи међу нама били су доста добри. [...] Кад је кренуло НАТО бомбардовање ове наше комшије Шиитари били су протерани. Нисмо могли да их спасимо. Мислили смо, чак смо и причали између себе, „Бог те видео, нећемо више видети ни белу капу, ни булу у димијама“. Јер оде народ. Била су испражњена ова села, али наши хвала Богу нису учествовали у том чишћењу, ни пљачки. Ту се вртела стока њихова, нико није хтео чак ни да узме, ни да закоље. Е то мислим, кад су се они вратили после, то нас је и спасило јер они нису имали неку велику потребу да нам се свете. Нису и захваљујући манастиру Соколици и монахињи мати Макарији, која се веома дипломатски држала. Јер наша су три села Србовац, Грабовац и Рударе једина са десне стране Ибра од Митровице до малтене Лепосавића. Све је то тамо Бајгора која је пуна Шиитара, до Подујева. Тако да је то било реално тешко сачувати да није било Соколице, пошто се Соколица налази у Бољетину, где је Бољетин историјско место Шиитара због Исе Бољетинца који је њихов национални херој, малтене као наш Карађорђе. И онда им је нормално било стало да рашчисте тај простор, али захваљујући мати Макарији, а и нашим комшијама са којима смо у јако доброј вези били у свим ратовима и чували једни друге, овај простор није с леђа ударен“ (м. рођ. 1950. год., интервју вођен 30. јануара 2014. год.).

Неки испитаници, пак, били су уверени у то да се обнављању старих веза ни многи Албанци не би противили, и то пре свега они из редова тзв. „обичних људи“, којима рат на Косову и Метохији и етничке поделе нису донели ништа добро:

„Доста је тешко да се живи заједно са њима, поготову после онога што смо проживели са њима, после рата, после тих свих дешавања. Једноставно их због тога посматрамо све једнако, све исто. Не знам, мислим да ипак као раније што се лепо живело са њима може и сада да се живи. Нико не тражи да се ми нешто волимо, љубимо, али можемо бар да се поштујемо, да се не тучемо. [...] Ево сада ћу да ти кажем једну изјаву једног Шиптара кога сам срео пре неког времена. Носили смо неки материјал и пошто нисмо смели да идемо доле, у јужни део, нашли смо тог Шиптара, са својом екипом, да заврши остатак посла. И каже нам он ‚Комшо‘... Они нас обично зову *комшо*, Цигани *куме*, а они *комшо*... И каже ‚Комшо, шта нам бре ови урадише? Таман смо почели да живимо лепо као људи, кад види шта нам урадише. Нисмо за то криви ми, или ви. То су‘, каже, ‚криви они са врха власти, косовске и српске‘. Ето, то је његова изјава. Они живе у много горој ситуацији него ми, много горој јер они раде за пет евра данас цео дан. Значи баш су у незгодној ситуацији. [...] Тако да верујем да би и они драге воље пристали да живе са нама као раније, али, ето, не да им неко одозго. За то би сигурно била већина старијих људи који немају предрасуде никакве. Значи наши су са њима живели, све лепо, фино, али ови млађи... У млађима је проблем, ваљда ови што су закачили рат и они после њих који су дошли“ (м. рођ. 1985. год., интервју вођен 17. јануара 2014. год.).

Док су Албанци због рата и његових последица по српско становништво уопштено посматрани као супротстављена страна, према чијим намерама је изражавано неповерење, њима су у дискурсу испитаника приписиване и извесне позитивне карактеристике, и то углавном оне за које се сматрало да недостају Србима, а због којих су они у односу на ове друге наводно били у предности. Уочавање ових карактеристика смештано је у контекст индивидуалних, свакодневних односа и искустава са Албанцима, који су и сâми испитаници третирали као „реалан ниво живота“, на ком се личности појединаца могу „боље упознати какве су“. Перцепција Албанаца од стране Срба у северној Косовској Митровици одражавала је у том смислу одређени степен контрастних тонова. Због сукоба са њима, Албанци су, са једне стране, на колективном, апстрахујућем нивоу доживљавани претежно у негативном кључу, док су, са друге стране, међусобни непосредни или посредни контакти у равни која је била далеко конкретнија, „опипљивија“, резултирали тиме да у схватањима испитаника припадници ове етничке групе не буду конотирани само са негативног, већ и са позитивног аспекта.

Неколико је особина које су испитаници хвалили код Албанаца. Оне су се доводиле у везу са стрпљењем и тактичношћу, као карактеристикама које су, како је раније речено, доживљаване као средство албанског

експанзионизма у односу на Србе. Албанцима је као врлина приписивана мудрост, односно способност прављења разлике између „правих, кључних вредности“ од вредности које су „привидне, краткотрајне, лажне“. Испитаници су, поред тога, код Албанаца ценили њихову приврженост традицији и патријархалној култури, што им је, како су сматрали, помогло да у односу на Србе буду сложнији, истрајнији, на крају и успешнији. Иако је примарно посматрана у контексту појединачног, непосредног искуства, ова особина је сматрана заслужном и за ситуацију на Косову и Метохији гледано на генералном плану. Као главни резултат привржености патријархалној култури, на првом месту породици и потомству, често је истицан висок наталитет Албанаца, захваљујући чему су они на Косову и Метохији и „превагнули“ у односу на Србе. Испитаник родом из села Грабовац (м. рођ. 1950. год, интервју вођен 30. јануара 2014. год.) изнео је на ову тему опажање из личног искуства:

„Много шта можемо да научимо од ових Шиптара. [...] Ту смо имали комшију Радина, преко брда. Ништа није имао. Није помагала њему Албанија. Али је он имао логику. Кад је мом оцу рекао, једном приликом када је овде свраћао да би продужио преко брда у кућу... Тада га је баба питала за супругу: ‚Како ти је Хајра?‘ А он је рекао: ‚Вала добро, али ће још једно дете да роди‘. – Ауу, баба се препала. – ‚Како Радин, куд ћеш са толиком децом?‘, јер је већ имао тринаесторо деце. А и Слободан мој вели, ‚Тешко је време‘. То је било негде шездесетих година... А Радин је рекао тада мом оцу Слободану: ‚Слободан, ја сам сиромаш ђовек, још ако немам децу ја сам про’о‘. Та логика, његова и свих људи вуче напред. И није прошао, а Радин је постао најбогатији човек на Косову и Метохији јер од њега седамдесет породица у Митровици данас живи. И међу тим његовим потомцима има много интелектуалаца, и то правих интелектуалаца који су факултете завршили са знањем неколико језика. Који су ишли у Немачку, Шведску, завршили школе... Вредна, радна деца... Штедна...“

Као позитивне особине Албанцима су приписиване марљивост и кроткост. Припадници ове етничке скупине описивани су као вредни радници и добри домаћини. Посебно се наглашавала њихова умешност у трговини и предузетништву. Испитаници су углавном били сагласни са тиме да су Албанци у области пословања веома добри, далеко бољи од Срба, и да су, мада су то понекад нерадо спомињали, од Срба у томе и поштенији. Као врлина, Албанцима је и овде приписивано стрпљење, односно склоност ка томе да посао дугорочно планирају и да постепено стичу иметак, за разлику од Срба који би „све хтели одмах“. Албанци ће, како су неки испитаници објашњавали, муштерији увек изаћи у сусрет не би ли га придобили и задржали; неће га преварити или обманути, док се код Срба ту „никада не зна“. Овакво стање ствари двоје испитаника, иначе супружника (ж. рођ. 1973. год., интервју вођен 20. јула 2011. год. и м. рођ. 1978. год., интервју вођен 20. јула 2011. год.), приказивало је на следећи начин:

„Кад је у питању трговина, немаш бољих људи од њих. Не можеш да нађеш бољег трговца у свету него што је Шиптар. Они су за то рођени. Кад ти он да реч, он ту реч испуни. То је разлика између Шиптара и нас. Ми кад дамо реч, то је питање да ли ће да се испуни, а кад Шиптар да реч то ће стварно да се испуни“ (м). – „Добро, мало воле и да одглуме. Мало да би испали...“ (ж) – „Али није. Ја знам добро, никада тако није било. Кад ти Шиптар да бесу, то ти је сто посто сигурно. Он ће на своју штету да иде само да ти испуни то што ти је рекао. У томе се разликујемо. Ти кад уђеш у радњу код Шиптара... [...] Кад уђеш и тражиш нешто, цишеле неке на пример... Он ти каже: „Немам ја, али дођи овамо“. Па те ухвати за руку, па те одведе тамо, у десету радњу од њега, код човека који има цишеле“ (м). – „И не мрзи га то да уради“ (ж). – „А ти кад дођеш код Србина, у српску радњу, па питаш „Имаш цишеле?“, а он каже „Нема“, па га ти питаш ко има, а он каже „Немам појма“. Чак и онај до њега да има, он неће да каже. Или ако код Шиптара купиш кило кромшира, он ће на то да ти стави још два кромшира. Да би ти учинио. А кад узмеш код Србина, овај ће гледати да ти са тог што си купио два кромшира скине. У томе се разликујемо“ (м).

Део изнет у претходном саопштењу провлачио се и у исказима више других испитаника. У питању је опажање које се односи на *гаиу реч*, као морално-вредносну категорију које се, како су испитаници саопштавали, Албанци за разлику од Срба много строжије придржавају. Ово је особина за коју се истицало да Албанцима „служи на част“ и због које су они пословно „добри за сарадњу“. Она је, међутим, у ставовима испитаника често пресликавана и на друге односе, дакле не само на оне који су повезивани са предузетништвом. У контексту српско-албанског сукоба „држање дате речи“ третирано је као један од важних чинилаца на политичком плану, који је, између осталог, умногоме допринео управо томе да Албанци од Срба „узму Косово“. Албанци су са овог аспекта перципирани као страна међу чијим припадницима владају јаснија, строжија правила, сâмим тим и већа слога и посвећеност заједничком циљу. Супротно томе, Срби су карактерисани као страна где због „превртљивости“ и „невере“ нема унутрашње слоге, што за последицу има да „свако вуче на своју страну“, гледајући своје уске, личне интересе.

ЗАВРШНО РАЗМАТРАЊЕ

Истраживање представа о Албанцима код Срба у северној Косовској Митровици показало је да је српско становништво у овом граду свој положај спрема албанске етничке групе доживљавало као супротан у односу на положај пре рата на Косову и Метохији 1999. године и поделе овог града на два дела. Одговорност за овај преокрет пребацивана је на Албанце, којима је приписивано да су према Србима показивали однос какав Срби према њима пре рата нису показивали, а који је био обележен непријатељством,

прогоном и насиљем. Став испитаника обухваћених истраживањем, гледано из наведене перспективе, гласио је да Срби у Косовској Митровици никада нису имали ништа против припадника албанске етничке групе, као и да са њима нису желели да живе у сукобу, већ у каквом-таквом суживоту и међусобном поштовању. Овакво становиште повезивано је са тезом по којој Албанци као припадници другог народа у очима Срба ни пре ни после рата 1999. године нису *a priori* доживљавани као непријатељи, за разлику од албанске стране којој је приписивана кривица за рат, нетрпељивост према српском становништву и одговорност за његово страдање.

Измењени друштвено-политички контекст на Косову и Метохији после рата 1999. године, који се у Косовској Митровици рефлектовао кроз етничку поделу овог града, праћену континуираним албанским притисцима на Србе, утицао је на то да идентитетски дискурс локалног српског становништва буде према Албанцима обележен дистанцом, прожетом осећањима угрожености и неповерења. Резултати истраживања, у том смислу, показали су да су припадници албанске етничке групе у дискурсу испитаника посматрани кроз уопштавајућу призму супротстављених *групи*, тако да су им приписиване особине са најчешће дијаметрално различитим предзнаком у односу на особине које су испитаници приписивали себи, односно сопственој, српској етничкој групи. Албанцима су, са једне стране, испитаници приписивали негативне особине, односно карактеристике за које су сматрали да Србима не приличе. Ове особине су код Албанаца уочаване на двоструком нивоу: 1) независно од контаката са Србима („некултурни“, „примитивни“, „нецивилизовани“) и 2) у контексту међусобних додира (дволични, притворни, лукави, прорачунати, итд.), односно са аспекта односа према Србима који је генерално описиван као непријатељски. Негативне особине приписиване Албанцима, дакле, испитаници су перципирали као особине супротне карактеристикама Срба, што значи да су њиховим наглашавањем, по принципу узајамног контраста, имплицитно указивали на позитивне вредности властитог, српског идентитета. Албанцима су, са друге стране, испитаници приписивали и поједине позитивне карактеристике, и то оне за које су сматрали да припадницима албанске етничке групе у односу према Србима иду у прилог, односно да Србима недостају. И ове карактеристике су третиране у контрасту са српским особинама, а под њима се подразумевало стрпљење, тактичност, мудрост, марљивост, кроткост, држање дате речи.

За резултате презентоване у раду може се рећи да се налазе на трагу резултата ранијих истраживања која су обухватала анализу слике Албанаца у перцепцији Срба на Косову и Метохији у условима измењеног друштвено-политичког контекста на овом подручју после рата 1999. године. Приложена етнографска грађа, дата за период од 2011. до 2014. године, показала је да су Срби у северној Косовској Митровици Албанце доживљавали

превасходно кроз призму поједностављених, стереотипних представа, које су са идентитетског аспекта имплицирале перцепцију припадника албанске етничке скупине као насилника, а припадника своје, српске етничке групе као жртве. Генерализовање као форма мишљења о Албанцима у исказима испитаника обухваћених истраживањем одисало је преплитањем негативних и позитивних ставова о особинама припадника албанске етничке групе, с том одликом да су ови ставови изношени тако да су садржали поређење са доживљајем карактеристика властите групе. Истраживањем је, међутим, добијено више ставова који су у одређеној мери ублажавали контраст између Срба и Албанаца, тако што је њима указивано на елементе социјалног карактера заједничке једнима и другима. Слика Албанаца, напослетку, на извесној сложености добијала је захваљујући ставовима оних испитаника који су о припадницима ове етничке групе говорили кроз перцепцију непосредних веза и личних искустава. На основу наведеног, на светлости дана се појављивао однос према Албанцима који је донекле одударао од преовлађујућих генерализација, што је, са аналитичке тачке гледишта, упућивало на претпоставку по којој слика припадника ове етничке групе у перцепцији Срба у северној Косовској Митровици није била толико поједностављена како се у контексту међусобног конфликта то на први поглед могло да чини.

ИЗВОРИ

Municipal Profiles 2018: Municipal Profiles 2018. OSCE Mission in Kosovo.
Устави Републике Србије 2020: Устави Републике Србије. Београд: Службени гласник.

ШТАМПА

Влашковић 2012: Зоран Влашковић. „Мост стрепње и раздора“. *Јединство*, 18. јун, 12.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексић 2018: Јован Ј. Алексић. „Косовска Митровица после 1999. године: живети у подељеном граду“. *Сан о граду*. Зборник радова. Ур. Емир Кустурица и Александра Вранеш. Вишеград: Андрићев институт, 555-590.
- Бојовић 2015: Бошко И. Бојовић. *Косово и Метохија: Етничко насиље у служби великих сила*. Београд: ПΑΙΔΕΙΑ.
- Derens 2009: Žan-Arno Derens. *Kosovska zamka*. Beograd: HESPERIAedu.
- Đerić 2005: Gordana Đerić. *Pr(a)vo lice množine. Kolektivno samopoimanje i predstavljanje: mitovi, karakteri, mentalne mape i stereotipi*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- Eriksen 2004: Tomas Hilan Eriksen. *Etnicitet i nacionalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Zdravković 2005: Helena Zdravković. *Politika žrtve na Kosovu*. Beograd: Srpski genealoški centar.

- Златановић 2011: Сања Златановић. „Дискурзивно обликовање „других“: српска заједница југоисточног Косова у послератном контексту“. *Гласник Еїноїграфскої инсїиїиу-їа*, бр. 59 (2), 77-87.
- Златановић 2018: Сања Златановић. *Еїничка идентиїфикација на їослераїном їогручїу: срїска заједница јїоїсїїочної Косова*. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Ivanović 2008: Zorica Ivanović. „Pogled na savremene transformacije antropološke teorije i prakse“. *Antropologija*, sv. 6, 88-116.
- Јевтић 2005: Ђорђе Јевтић. *Еїничким насињем до сїаїїуса*. Приштина: Народна и Универзитетска библиотека „Иво Андрић“.
- Marković 2008: Olivera Marković. „Etnički identitet građana srpske nacionalnosti u Kosovskoj Mitrovici“. *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*. Ур. Saša Nedeljković. Kruševac: Baštinik, 185-208.
- Mihailović 1998: Srećko Mihailović. „Etnički autostereotipi i heterostereotipi na Kosovu“. *Sociologija*, Vol. 40, br. 3, 411-426.
- Nedeljković 2008: Saša Nedeljković. „Problemi primene antropologije: Antropološko istraživanje savremene kulture Srba na KiM“. *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*. Ур. Saša Nedeljković. Kruševac: Baštinik, 19-73.
- Николић и Џветковић 2014: Коста Николић и Срђан Џветковић. *Срби и Албанци на Косову и Меїохији у 20. веку (1912-1990)*. Београд: Институт за савремену историју.
- Rajčević 2008: Jelena Rajčević. „Institucije i identitet u severnoj Kosovskoj Mitrovici“. *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*. Ур. Saša Nedeljković. Kruševac: Baštinik, 75-108.
- Сикимић 2009: Биљана Сикимић. „Свакодневни живот у Ибарском Колашину“. *Ибарски Колашин – їрїрода и їрадициїска кулїура*. Ур. Миљана Стојановић. Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Крагујевцу, 117-149.
- Филиповић 1937: Миленко С. Филиповић. „Етничке прилике у Јужној Србији“. *Сїоменица двадесетїїїїоїоїиїиїице ослобођења Јужне Србије 1912-1937*. Скопље: Штампариа „Јужна Србија“, 387-497.
- Hofbauer 2009: Hannes Hofbauer. *Eksperiment Kosovo: Povratak kolonijalizma*. Beograd: Albatros Plus.
- Džuda 2002: Tim Džuda. *Kosovo: Rat i osveta*. Beograd: Samizdat B92.
- Šuvaković 2010: Miško Šuvaković. *Diskurzivna analiza: Prestupi i/ili pristupi diskurzivne analize filozofiji, poetici, estetici, teoriji i studijama umetnosti i kulture*. Beograd: Orion Art: Katedra za muzikologiju Fakulteta muzičke umetnosti.

Aleksandar S. PAVLOVIĆ

CONTRIBUTION TO THE RESEARCH OF ATTITUDES ABOUT ALBANIANS
AMONG SERBS IN THE NORTHERN KOSOVSKA MITROVICA

SUMMARY

In this paper the author presents a part of the results of field research conducted among Serbs in Northern Kosovska Mitrovica between 2011 and 2014. The motive of the research was to offer a contribution to the understanding of the position of the Serbs in this city in the conditions of the altered socio-political context after the war on Kosovo and Metohija in 1999. A part of the research was paid to the problem of the image of Albanians in the perception of Serbs in the context of mutual conflict and the division of Kosovska Mitrovica into two parts – northern, majorly Serbian, and southern – majorly Albanian. This topic has imposed itself practically from the very beginning of the research, due to the fact that the Serbs in Kosovska Mitrovica generally defined their everyday life after the war in 1999 through the picture of division towards Albanians.

Theoretically, the research was relied on the concept of ethnic identity, or ethnicity. Starting from Roland Barthes' interpretation of this phenomenon, according to which it is reflective, what means defined by *boundaries* as a social product arising from the need of groups to differentiate between each other, the aim of the research was to provide ethnographic material useful for understanding the identity position of Serbs in Northern Kosovska Mitrovica in the conditions of conflict with Albanian ethnic group. Methodologically viewed, the research was conducted by using an anthropological approach, which meant that the studied problem was analyzed at the interpersonal level and through the experiences of individuals. Attention was focused on the discourse, which means that the research topic was observed from the point of view of the testimonies of the respondents included in the research. The testimonies of the respondents were obtained by using in-depth, ie qualitative research methods, in the first place formal and informal interviews.

The research showed that the identity discourse of the Serbs in Northern Kosovska Mitrovica towards Albanians was marked by distance, imbued with feelings of threat and distrust. Members of the Albanian ethnic group were observed through the generalizing prism of opposing *others*, so that they were attributed characteristics with most often diametrically different sign compared to the characteristics that the respondents attributed to themselves, to their own, Serbian ethnic group. On the one hand, the respondents attributed negative characteristics to Albanians, which they considered as not appropriate for Serbs. These characteristics were observed at a double level: 1) regardless of contacts with Serbs (“uncultured”, “primitive”, “uncivilized”); and 2) in the context of mutual contacts (hypocritical, pretentious, cunning, calculated, etc), ie from the aspect of the attitude towards Serbs which was generally described as hostile. Negative characteristics attributed to Albanians respondents perceived as features opposite to the characteristics of Serbs, which means that by emphasizing them, according to the principal of mutual contrast, they implicitly pointed to the positive values of their own, Serbian identity. On the other hand, the respondents attributed certain positive characteristics to Albanians, namely those that they considered to be in favor of members of Albanian ethnic group in relation to Serbs, which the Serbs lacked. These characteristics were also treated in contrast to Serbian characteristics, and they meant patience, tact, wisdom, diligence, meekness, keeping a given word.

The results presented in the paper upgrades the results of previous research that included the analyses of the image of Albanians in the perceptions of Serbs in Kosovo and Metohija in the conditions of the altered socio-political context in this area after the war in 1999. Presented ethnographic material, obtained in period between 2011 and 2014, showed that Serbs in Northern Kosovska Mitrovica perceived Albanians primarily through the prism of simplified ideas, which viewed from identity aspect implied the perception of members of the Albanian ethnic group as violent, and members of their own, Serbian ethnic group as victims. Generalization as a form of opinion about Albanians in the statements of respondents was coloured with the intertwining of negative and positive attitudes about the characteristics of members of the Albanian ethnic group, with the fact that these attitudes were expressed in such a way as to compare the characteristics of their own group. Yet, the research obtained several views which softened the contrast between Serbs and Albanians, by pointing out the elements of a social character common to each other. The image of Albanians, in the end, gained some complexity thanks to the attitudes of those respondents who spoke about members of this ethnic group through the perception of direct connections and personal experiences. This brought to light the attitude towards Albanian that in some measure deviated from the prevailing generalizations, which, from an analytical point of view, suggested that the image of members of this ethnic group in the perception of Serbs in Northern Kosovska Mitrovica was not as simplified as in the context of mutual conflict it might seem so at first glance.

Key words: ethnic identity, Serbs, Albanians, Kosovska Mitrovica, Kosovo and Metohija.